

**PODRŠKA
PREŽIVJELIM
RATNOG
SEKSUALNOG
NASILJA**

Sabiha Husić

Sabiha Husić
**Podrška preživjelim
ratnog seksualnog nasilja**

Urednica:
Irma Šiljak

Izdavač: Medica Zenica

Suizdavač: TPO Fondacija

Recenzenti: Prof. dr. Jasmina Husanović-Pehar
Prof. dr. Jasminka Babić-Avdispahić
Prof. dr. Asim Mujkić
Prof. dr. Zilka Spahić Šiljak

Lektura i korektura: Željko Ivanković

DTP: Samir Kamenjaš

Naslovna strana: Dijana Muminović

Štampa: Dobra knjiga, Sarajevo

Tiraž: 500

ISBN 978-9926-8794-0-2 (Udruženje Medica)

ISBN 978-9926-422-36-3 (TPO Fondacija)

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 54961670

Sabiha Husić

**Podrška preživjelim
ratnog seksualnog nasilja**

Zenica–Sarajevo, 2023.

Sažetak

Knjiga koja je pred vama rezultat je dugogodišnjeg rada i teorijsko-empirijskog istraživanja koje je urađeno za potrebe doktorske teze koja je propitivala modele društvene podrške onima koji su preživjeli ratno seksualno nasilje u Bosni i Hercegovini s aspekta feminističkih i kulturoloških perspektiva, a nakon odbranjene doktorske disertacije prilagođena za knjigu kako bi bila dostupna široj javnosti.

Cilj je bio kritički sagledati modele društvene podrške dostupne preživjelim ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini te transformativnim djelovanjem i naučno utemeljenim rezultatima ukazati na važnost prepoznavanja neformalnih i kombiniranih modela, kao i na neophodnost primjene sveobuhvatnoga ekološkog modela prevencije i feminističkih principa za preživjele ratnog seksualnog nasilja u BiH.

U istraživanju kritičkim i transformativnim propitivanjem modela društvene podrške za preživjele ratnog seksualnog nasilja u BiH primjenom kombiniranih metoda svoj doprinos dalo je više od 1.000 osoba. U primjeni kvantitativnih instrumenata bilo je uključeno 290 učesnica / učesnika; riječ je o preživjelim ratnog seksualnog nasilja koje su popunile polustrukturirane upitnike, o članovima porodica i uže sredine, predstavnicima institucija i ministarstava te nevladinim organizacijama koji su popunili upitnike, te o mladima koji su učestvovali u anketiranju. U primjeni kvalitativnih metoda učestvovalo je 40 žena koje su preživjele ratno silovanje i seksualno nasilje, i to kroz fokus-grupe i dubinske intervjuue / životne priče, dok je 750 učesnica / učesnika uključeno u pet studija slučaja primjenom participativne metode feminističkog akcionog istraživanja.

Ova knjiga propitivala je niz pitanja iz feminističke i kulturološke perspektive kako bi odgovorila na temeljnu istraživačku hipotezu i tri pomoćne hipoteze:

H: Osobe koje su preživjele seksualno nasilje i silovanje u ratu u Bosni i Hercegovini, kao i društveni akteri koji se bave ovom problematikom iz raznih naučnih i stručnih domena, razvijaju posebne

oblike šire društvene podrške (društvenog priznanja, sigurnosti, brige, osnaživanja i solidarnosti) kroz neinstitucionalne i vaninstitucionalne modele djelovanja, poput neformalnih i kombiniranih modela podrške.

H1: Postoje važna znanja i transformativni pomaci unutar dosad nepropitanih neformalnih modela podrške, uprkos kontinuiranom nasilju nejednakosti i isključivanjima kojima su izložene osobe koje su preživjele ratno seksualno nasilje.

H2: Društveni akteri kroz kombinirane modele podrške i njihove lekcije stječu potencijal za širu društvenu kritiku i transformaciju kad je posrijedi duboko nedostatna podrška preživjelim ženama ratnog seksualnog nasilja danas.

H3: Naučni i širi napori protiv rodno zasnovanog nasilja i nejednakosti u Bosni i Hercegovini iziskuju cjelovit, kompleksan i dugoročan pristup kroz primjenu dosad u svijetu razvijenih modela podrške preživjelim ženama seksualnog nasilja, poput ekološkog modela prevencije.

U Uvodu se obrazlažu važnost teme doktorske disertacije, osnovni principi i vrijednosti koji su usvojeni i primijenjeni tokom istraživanja kao i struktura rada s određenim rezultatima. Zatim slijedi poglavlje koje obuhvata relevantnu literaturu i teorijske obzore i fokuse, kako bi se razumjelo ratno seksualno nasilje u globalnom kontekstu i stekao uvid u provedena istraživanja i prepoznate teme. Nakon teorijskog dijela slijedi poglavlje o primijenjenoj metodologiji empirijskog kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja te razvijenim i korištenim instrumentima. Potom slijedi poglavlje o rezultatima istraživanja s diskusijom, koje pokazuje kako su ostvarene naučne hipoteze rada, u smislu kritike i transformacije institucionalnih i vaninstitucionalnih oblika djelovanja i podrške u oblasti ratnog seksualnog nasilja u BiH. Potom slijede zaključci i preporuke koji nude osvrt na naučni doprinos rada te na praktičnu primjenjivost njegovih rezultata. Time se sintetiziraju ključni uvidi u društveni rad, lokalnu i međunarodnu praksu i proizvodnju znanja, te odgovor zajednice u BiH kroz modele društvene podrške za preživjele žene ratnog seksualnog nasilja u BiH.

Preživjele ratnog seksualnog nasilja povezuju uzroke seksualnog nasilja i silovanja s odgojem, mizoginijom, mržnjom prema drugima

i nacionalizmom. Najdominatniji odgovor povezuju "odgoj" (58%). Također, jasno imenuju patrijarhalne utjecaje kao razlog stigmatizacije preživjelih (približno 70% odgovora). Prepoznaje se obrazac ponašanja "međusobnog zavjetovanja na šutnju preživjelih silovanja i seksualnog nasilja" i ukazuje da je razlog za prekid šutnje i prvo svjedočenje vezano za nemogućnost daljnjeg čuvanja tajni i skrivanja te potrebnu pomoć (30% odgovora). Prema rezultatima vidno je da su feministkinje i aktivistice temeljem feminističkih principa pokrenule i nastavile voditi prve konkretne globalne i lokalne akcije usmjerene na prepoznavanje silovanja kao najgrubljeg oblika kršenja ljudskih prava i najjeftinijeg oruđa rata koje ostavlja dugotrajne posljedice, te na razvijanje i pružanje podrške ženama i djevojčicama koje su preživjele ratno seksualno nasilje u BiH. To dalje vodi ka utjecajima patrijarhalnih stavova na kulturalne norme od kojih zavisi društvena podrška preživjelim, a koji moraju biti drastično smanjeni sve do korjenite promjene. Čak 90% preživjelih koriste strategije iz neformalnog modela podrške, pa se on mora učiniti vidljivijim, prihvaćenijim i raširenijim. Također rezultati ukazuju na to da je potrebno bolje iskoristiti potencijal partnerstva društvenih aktera primjenom kombiniranih modela podrške kako bi se smanjila prepoznata stigmatizacija preživjelih i članova njihovih porodica (33,5% odgovora), adekvatnije iskoristili kapaciteti i spriječila manipulacija etnonacionalnih elita (58% odgovora). Zatim spoznaje da je neophodno educirati, uključiti i aktivirati mlade kad je riječ o ovom izazovu, što potvrđuje najviša ocjena (4,6) slaganja s tvrdnjom da „mladi trebaju biti upoznati s ratnim seksualnim nasiljem“. Urađene studije slučaja pokazale su da dosadašnji modeli društvene podrške nisu bili dovoljno obuhvatni, dostupni i kontinuirani u BiH. Također se ukazuje da saradnja nije bila dovoljno uvezana, što je rezultiralo time da pristupi i modeli društvene podrške budu parcijalni, nejasni, nevidljivi i nedovoljno teritorijalno pokriveni. Stoga se transformativnim djelovanjem mora kontinuirano raditi na tome da društvena podrška preživjelim ženama ratnog seksualnog nasilja bude općeprihvaćena strategija u kojoj će se primijeniti sveobuhvatni ekološki model prevencije.

Knjiga ukazuje na modele podrške koji su razvijani u samom ratu, i kasnije, te na društvene modele podrške koji su, na osnovu rezultata i zaključaka istraživanja, doneseni uz konkretne naučno utemeljene

preporuke za daljnji rad u društvenim i humanističkim naukama i praksama iz feminističke i kulturološke perspektive. Naučno utemeljene preporuke fokusiraju se na poduzimanje mjera i akcija za unapređenje rodni politika i programa, modela podrške, uvođenje mehanizama praćenja i unapređenja koordinacije i kapaciteta unutar modela društvene podrške, te na transformativno i kolaborativno djelovanje. Knjiga popunjava postojeće prepoznate praznine i nedostatke, ali i omogućava nove perspektive, prakse i naučne uvide za daljnja interdisciplinarna i akciona djelovanja.

Summary

This book is the result of many years of theoretical and empirical research conducted for a doctoral thesis that questioned models of social support for survivors of wartime sexual violence in Bosnia and Herzegovina (BiH) from a feminist and cultural perspective, and after the defended doctoral dissertation, it was adapted for a book so that it would be available to the general public.

The goal was to provide a critical overview of the models of social support available to survivors of wartime sexual violence in BiH and to underscore, through transformative action and scholarly results, the importance of recognising informal and combined models, as well as the necessity of applying a comprehensive ecological model of prevention and feminist principles for survivors of wartime sexual violence in BiH.

Applying combined methods, more than 1,000 people contributed to the research by the critical and transformative questioning of the social support model for survivors of wartime sexual violence in BiH. A total of 290 respondents contributed through quantitative instruments – survivors of wartime sexual violence who completed the semi-structured questionnaires; members of families and close environment; representatives of institutions and ministries; non-governmental organisations who completed the questionnaires; and young people who participated in the survey. Qualitative methods were applied with 40 women who survived rape and sexual violence – focus groups and in-depth interviews/life stories; while 750 participants were included in five case studies using feminist participatory action research.

This book raised a series of questions from a feminist and cultural perspective with the aim of responding to the main research hypothesis and three auxiliary hypotheses:

H: Persons who survived wartime sexual violence and rape in BiH, as well as social actors addressing this issue from various scien-

tific and professional domains, develop special forms of wider social support (social recognition, safety, care, empowerment and solidarity) through non-institutional and extra-institutional models of action, such as informal and combined models of support.

H1: Important knowledge and transformative shifts exist within hitherto unexamined informal models of support, despite the continuous violence of inequality and exclusions to which women who survived wartime sexual violence are exposed.

H2: Social actors acquire the potential for broader social criticism and transformation through combined models of support and lessons thereon where there is a profound lack of support for survivors of wartime sexual violence.

H3: Scientific and broader efforts against gender-based violence and inequality in BiH require a comprehensive, complex and long-term approach through the application of models of support for women survivors of sexual violence developed so far in the world, such as the ecological model of prevention.

The Introduction explains the importance of the topic of the doctoral dissertation, outlines the basic principles and values adopted and applied during the research, as well as the structure of the work, and presents some of the results. This is followed by a chapter outlining the relevant literature and theoretical horizons and focuses that help to understand wartime sexual violence in a global context and to gain insight into the existing research and topics. The theoretical section is followed by a chapter on the applied methodology of empirical quantitative and qualitative research and the instruments developed and used. Next is a chapter on research results with discussion, showing how the hypotheses have been addressed in terms of criticism and transformation of institutional and extra-institutional forms of action and support with respect to wartime sexual violence in BiH. Finally, conclusions and recommendations offer an overview of the scholarly contribution of the research and the practical applicability of its results. This synthesises key insights into social work, local and international practice and knowledge production, and the response of the BiH community through models of social support for survivors of wartime sexual violence in BiH.

Survivors of wartime sexual violence associate the causes of sexual violence and rape with upbringing/education, misogyny, hatred of others and nationalism. The prevailing response is related to “upbringing/education” (58%). Furthermore, they clearly name patriarchal influences as the reason for the stigmatisation of survivors (approx. 70% of responses). There is a recognition of a behavioural pattern of “mutual vow of silence of survivors of rape and sexual violence”, indicating that the reason for breaking silence and giving the first testimony refers to the impossibility of further keeping secrets and hiding, and to the need for help (30% of responses). The results show that feminists and activists, driven by feminist principles, initiated and continued the first concrete global and local actions aimed at recognising rape as the grossest form of violation of human rights and the cheapest weapon of war that leaves long-term consequences, and at developing and providing support to women and girls who survived wartime sexual violence in BiH. This further leads to the influence of patriarchal attitudes on cultural norms on which social support for survivors depends, and which must be drastically reduced until a radical change occurs. As many as 90% of survivors use strategies from the informal support model, so it must be made more visible, accepted and widespread. In addition, the results indicate that it is necessary to make better use of the potential of a partnership between social actors by applying combined support models to reduce the recognised stigmatisation of survivors and their family members (33.5% of responses), more adequately use the capacities and prevent the manipulation by ethno-national elites (58% of responses). Furthermore, the results showed that it is necessary to educate, involve and activate young people to face this challenge, as is confirmed by the highest score (4.6) of agreement with the statement that “young people should be informed about wartime sexual violence”. The case studies showed that the existing models of social support were not sufficiently comprehensive, accessible or continuous in BiH. The results also indicate that the cooperation was not sufficient, making the approaches and models of social support partial, unclear, invisible and uneven in terms of territorial coverage. Therefore, transformative action must continuously strive to ensure that social support for women survivors of wartime sexual violence is a generally accepted strategy that applies a comprehensive ecological model of prevention.

The book points to models of support that were developed during and after the war, and to social models of support that, based on the results and conclusions of the research, were adopted along with specific scientifically based recommendations for further work in the social sciences and humanities from feminist and cultural perspectives. Scientifically based recommendations focus on taking measures and actions to improve gender policies and programmes and support models, on introducing mechanisms for monitoring and improving coordination and capacity within the social support model, and on transformative and collaborative action. The book fills the recognised gaps and shortcomings, but also enables new perspectives, practices and scholarly insights for further interdisciplinary work and actions.